

УДК 811.133.1'255.4

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ НОМІНАЦІЇ СВЯТ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ)

Куликова В. Г.

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний університет»

ktpfm_koulykova@ukr.net

Статтю присвячено дослідженню французьких та українських назв свят з позицій культурологічного підходу. Зокрема у роботі в порівняльному аспекті встановлюється вплив культурологічних чинників на особливості номінації свят, визначаються їх структурні характеристики, а також досліджуються причини появи синонімічних назв.

Ключові слова: *свято, номінація, культурологічний аспект, французька мова, українська мова.*

Статья посвящена исследованию французских и украинских названий праздников с позиции культурологического подхода. В частности, в работе в сравнительном аспекте определяется влияние культурологических факторов на особенности номинации праздников, выявляются их структурные характеристики, а также исследуются причины возникновения синонимических названий.

Ключевые слова: *праздник, номинация, культурологический аспект, французский язык, украинский язык.*

This paper is focused on the investigation of French and Ukrainian hilydays's names as the part of linguistics culturology. In particular in the comparative aspect the article determines the impact of cultural factors on the holidays' nomination, identifies their structural characteristics, as well as examines the causes of synonymous names.

Keywords: *holyday, nomination, cultural approach, the French language, the Ukrainian language.*

Свято – це важливий елемент культури та життя кожного народу. Це день, коли урочисто відзначають видатні події, знаменні дати. Свято та культура нероздільно співіснують, оскільки свято – це важливий елемент культури та життя кожного народу, а культура – це національна пам'ять народу, те, що виділяє його з поміж інших.

Свята ставали об'єктом вивчення релігієзнавців, теологів, етнографів. Наразі подальшується їх дослідження з позицій етнолінгвістики (С.С. Єрмоленко, В.А. Ткаченко, Т.А. Харитонova, Г.М. Яворська). Проте коло питань, пов'язаних з формально-структурними властивостями номінації французьких та українських свят з погляду їх культурологічних особливостей у зіставному аспекті, потребує ретельного дослідження, що й

зумовило актуальність нашої роботи.

Метою даного дослідження є виявлення закономірностей та особливостей творення назв свят у французькій та українській мовах, а також визначення їх структурних особливостей з урахуванням культурологічних характеристик французького та українського народів.

Мова, будучи універсальним засобом передачі інформації про природу та всі сторони життя людини і людського суспільства, а також про саму себе, у своєму словниковому складі є відображенням культури спільноти, які нею розмовляють [5, с. 57]. Національна мова – могутній фактор збереження і творення національної духовності і національної культури [8, с. 47].

Вагомим чинником розширення лексикону, поряд із запозиченнями, є номінативні процеси. Номінація, як відомо, полягає в утворенні нових мовних одиниць, що служать для називання й виокремлювання реалій дійсності та формування відповідних понять про них у формі слів, словосполучень, фразеологізмів та речень. У широкому розумінні явище номінації можна розглядати як позначення всього, що відбивається в людській свідомості та пізнається людиною, всього реального та мислимого: предметів, осіб, дій, якостей, відношень, подій тощо [3, с. 110].

Одним із чинників творення найменування поняття є культурологічний аспект. У залежності від традицій, культурних особливостей спостерігають зв'язок назви поняття з певними історичними подіями або його періодом [6, с. 55].

За характером вказання імені на дійсність розрізняються два типи номінації – автономна та неавтономна (непряма). Автономна номінація відбувається на основі тільки імені. Наприклад: «*Петро і Павло*» – 1) власні імена; 2) християнське свято на честь апостолів Петра та Павла. Закономірності вибору та комбінації лексичних одиниць залежать тільки від властивого їм значення та контексту [3, с. 35].

Відмінною ознакою неавтономної номінації є використання при створенні нової мовленевої одиниці комбінаторної техніки мови. Така одиниця буде завжди співвідноситися зі своїм означенням непрямо – за допомогою семантично опорного для даної комбінації найменування. Наприклад, в словосполученні «великий четвер», прикметник «великий» співвідноситься із означуванням «чистий» тільки за допомогою опорного найменування «четвер», без якого втрачає це значення [3, с. 37].

Лінгвісти, які досліджують термінологічні системи певних галузей, виділяють ще один особливий тип найменування – запозичена номінація [15, с. 96]. Українська лінгвокультура, як відомо, формувалась під впливом православ'я, що орієнтувалось на старослав'янську та грецьку мови. Цим і пояснюється те, що назви головних православних свят в українській лінгвокультурі є кальками відповідних грецьких номінативних одиниць [18, с. 65]. Наприклад, назва свята *Вознесіння* запозичене в українську мову з церковнослов'янської (*воз і нести*), в яку воно потрапило як калька з грецької

Ἀνάληψιστοῦ Κυρίου. Благовіщення в українській існує як церковнослов'янська калька з грецької *Εκκλησίατου Ευαγγελισμούτης Θεοτόκου. Преображення* – від церковнослов'янської *пръображение*, калькування з грецької *Μεταμόρφωσιςτου Κυρίουκαι Θεούκαι Σωτήροςημών Ιησού Χριστού*. Назва головного з православних свят – *Пасха* походить також з грецької *πάσχα* [35].

Французька лінгвокультура утворилась під впливом католицизму, характерні риси якого формувались в умовах життя пізньої Римської імперії, чим і пояснюється латинське походження більшості назв свят [18, с. 66]. Так, французька назва *Annonciation* походить з латинської *annuntiatio*, *Noël* від латинської *natalis*, а французьке слово *Pâque* – від латинської *pascha* [41].

Саме українське слово «свято» походить від «*світло*», «*святість*». Отож, у християнській традиції святкувати означає не просто веселитись, а отримувати світло від Бога, очищуватись, освітлюватись. З прадавніх часів релігія посідає вагоме місце у житті будь-якої спільноти. Релігійні вірування є одними з найважливіших складових етно-національної та культурної ідентичності народів. Загальновідомі назви найбільших релігійних свят мають у французькій та українській мовах сталі, добре відомі назви: *Різдво* – *Noël*, *Вознесіння* – *Ascension*. Однак, різні традиції святкування та культурна своєрідність народів може викликати появу різних образів, що пов'язані з певним святом. Так, *Пасха* в Україні пов'язана перш за все з паскою та крашанками, у Франції – з шоколадними пасхальними яйцями.

Відмінним, як за народними звичаями святкування так і за подіями, з якими воно пов'язане у сучасних католицькій та православній традиціях, є свято *Богоявлення* (друга назва християнського свята *Хрещення Господнього*). В цей день Господь Ісус Христос прийняв Хрещення від Іоанна Хрестителя на річці Йордан. Під час цієї події з'явилась Божественна Свята Трійця: Бог Отець говорив з небес про Сина, Син хрестився від Іоанна, а Дух Святий зійшов на Сина у вигляді голуба. Це таїнство Господь явив людям, щоб вони зрозуміли, що під час хрещення у воді – джерелі нового життя, людина помирає для гріха та воскресає для Бога. В пам'ять того, що Господь своїм хрещенням освятив воду, звершується освячення води в храмах або водоймах.

У французькій католицькій традиції це свято пов'язується з явленням Ісуса Христа Волхам – звідси народна назва *fête des Rois* (*свято королів*) та відомий звичай, зафіксований фразеологізмом «*tirer les rois*» – «*обирати короля*». Ним на весь день стає той, хто натрапить у своєму шматочку святкового пирога на запечений у ньому біб (який сьогодні замінюється на гарні порцелянові фігурки, які навіть колекціонуються у Франції).

Особливості обрядів святкування в різних країнах виявляються і в назвах свята, яке відзначається в останню неділю перед Великоднем. У цей день Господь в'їхав до Єрусалиму на ослику, вже знаючи про те, що там він буде відданий на хресну смерть. Напередодні, в суботу, в маленькому селищі

Віфанія він воскресив померлого від хвороби свого друга Лазаря. Звістка про це чудо швидко долинула до Єрусалиму, де народ радісно і урочисто зустрічав приїзд Ісуса. Одні знімали з себе верхній одяг і стелили їх Йому по дорозі; інші зрізали пальмові гілки, несли їх у руках і кидали на дорогу. Тому у багатьох країнах світу цей день називається Пальмовою неділею. На слов'янських теренах клімат суворіший, і пальми тут не ростуть. До дня цього свята часто буває холодно, в деяких місцях ще не сходить сніг з полів. Але одне дерево в цей час починає цвісти – це верба. Ось чому в Україні пальмові гілки замінили вербою, і свято називається *Вербною неділею*. Освячену в церкві вербу несуть додому і хлюстають нею всіх домочадців, особливо, дітей. Вважається, що цей обряд допомагає дітям рости слухняними, здоровими і розумними.

У Франції це свято має назву *Dimanche des Rameaux* (у перекладі *неділя гілля*). У церкві освячують гілки самшиту, іноді лавру або оливкового дерева. У м.Ліможі гілки прикрашають солодким безе, змушуючи чекати маленьких дітей закінчення довшої, ніж зазвичай, меси. Освячені зелені пагони, ознаки життєздатності, кладуть на могилах на кладовищі або вішають дома на розп'яття.

Визначним для християн є свято *Покрови Пресвятої Богородиці*. За легендою, у цей день військо чужинців взяло в облогу центр православ'я – Константинополь, намагаючись захопити місто. Мешканці столиці Візантії у гарячий молитві звернулись до Богородиці з проханням про порятунок. І Богородиця з'явилася перед людьми та вкрила їх своєю покровом, після чого вороги вже не могли побачити цих людей. Народною ознакою Покрови є те, що вона покриває землю або листям, або снігом. У французькій мові це свято носить назву *fête de l'Intercession de la Mère de Dieu* або *Protection de la Mère de Dieu* (у перекладі *заступництво Божої Матері*).

Співіснування двох календарів – народного та церковного – стало одним із факторів появи нових, синонімічних назв свят. В українській та французькій мовах існують офіційні та народні назви релігійних свят.

Наприклад, в українській мові свято *Хрещення Господнє* або *Богоявлення* має народну назву *Водохреще*. У французькій мові маємо *Épiphanie* і народне *Fête des Rois*. Українське православне свято *Стрітення* у народі називають *Громниця*, *Зимобор*, *Перуниця*, а з відповідним французьким релігійним святом *Chandeleur* пов'язане народне свято млинців *Fête des crêpes*. Свято *Преображення Господа Бога та Спаса нашого Ісуса Христа* у розмовній мові називається *Яблучний Спас* або *Другий Спас*. *Різдво Пресвятої Богородиці* носить народну назву *Другої Пречистої*. Свято, коли поминають померлих в римсько-католицькій церкві у французькій мові має офіційну назву *Commémoration des fidèles défunts* та народну *jour des Morts*.

Цікавим об'єктом дослідження з позицій культурології є народні свята. Ці свята є проявом народної культури, вони містять в собі велике емоційне навантаження, традиції, обряди, що передаються з покоління в покоління. В

народних святах найповніше відбивається самотність народу, його нерозривний зв'язок з природою, середовищем проживання, тощо. Так, у Франції святкують *Mardi gras* (Жирний вівторок). Це свято проходить в останні дні перед Великим католицьким постом, коли можна вживати жирну їжу. Святкується у вівторок і знаменує закінчення семи «жирних днів». Аналогом подібного свята в Україні є *Масляниця*, що в народному календарі проводить межу між зимою та весною і також святкується перед Великим постом. Головними традиційними атрибутами народного святкування Масляниці є млинці, які змащують маслом, звідки й походить назва свята.

Натомість у Франції з традицією готувати млинці пов'язане свято *Chandeleur* (Стрітіння) або *Fête des crêpes* (Свято млинців), яке відзначається 2 лютого, через 40 днів після Різдва. Назва свята походить від слова «*chandelle*» – «свічка» і сягає того часу, коли римляне шанували бога Пана. Усю ніч віруючі ходили вулицями Риму, розмахуючи смолоскипами. У 472 році Папа Геласій I вирішив християнізувати це свято як ознаменування появи Ісуса в Єрусалимському храмі. У цей день кожен віруючий повинен взяти з церкви свічку і віднести її додому, лишаючи запаленою. Вважалося, що той, хто донесе запалену свічку, не помре в цьому році. За іншим повір'ям ця свічка, запалена під час грози, захистить оселю від удару блискавки.

Зі святкуванням цього свята у Франції існує ще й інша традиція – приготування млинців. Але й ця традиція сягає давнього міфу, згідно якого, якщо не спекти млинців в день Стрітіння, то уся пшениця буде зіпсована. Крім того, готуючи млинці, слід дотримуватися іншого звичая – звичая золотої монети. Селяни, перевертаючи перший млинець правою рукою, мають тримати в лівій руці золоту монету. Потім золота монета загорталася в млинець, який клали на шафу до наступного року. Через рік цю монету віддавали першому бідняку. Якщо всі ці обряди були дотримані, сім'я була впевнена в тому, що матимеме гроші цілий рік.

В Україні це свято має назву *Стрітіння* (від слова зустрічати), оскільки саме в цей день відбулася зустріч маленького Ісуса і його Пресвятої Матері з праведним Семеоном. Головним дійством у цей день було освячення вогню і води. Свічки вважалися оберегом від грому, саме тому ще одна назва свята – Громниця.

Однак Стрітіння в українському народному календарі – не лише церковне свято. У цей день, за народним повір'ям, зима зустрічається з весною. То ж, як бачимо, назва цього свята в обох мовах зберігає певні традиції народу (запалювання свічок і приготування млинців) або розкриває зміст самого свята (зустріч Ісуса Христа і його матері з праведним старцем Семеоном, зустріч зими і весни).

Вплив етно-культурологічних особливостей народу, пов'язаних зі святкуванням певних подій, можна виявити і в структурі назв. Основу

складають однокомпонентні назви французької та української мов, що можуть бути простими або складеними. Наприклад, прості слова на позначення свят в обох мовах: *Noël* – Різдво, *Assomption* – Успіння; *Ascension* – Вознесіння; складені слова в обох мовах: *Pentecôte* – П'ятдесятниця.

Однак в найменуванні свят в обох мовах спостерігаються і відмінності. Так, простим словам французької мови можуть відповідати складені слова, наприклад: *Annonciation* – Благовіщення, *Râques* – Великдень, *Épiphanie* – Богоявлення, або, навпаки, простим словам української мови відповідають складені французькі слова, наприклад: Трійця – *Pentecôte*.

Зпоміж багатокомпонентних можна виділити назви свят, що складаються з двох лексем в обох мовах: Новий рік, Різдво Христове, Хрещення Господнє, Преображення Господнє, Стрітення Господнє; *Mardi gras*, *Fête des Rois*, *Saint Étienne*, *Lundi de Pentecôte*, *Fête-Dieu*; а також найменування з трьох чи більше компонентів: Різдво Іоанна Предтечі, Успіння Пресвятої Богородиці, *Fête du Christ Roi*, *Fête de la Sainte Trinité*.

Аналіз багатокомпонентних назв дозволив виявити, що структурним ядром даних найменувань часто слугують іменники з темпоральною семантикою рік, тиждень, день, які при цьому не несуть змістовного навантаження: Новий рік, День Георгія Побідоносця, День Святої Троїці, Судний день, Великодня субота, Страшна П'ятниця; *Jour de l'an*, *Lundi de Râques*, *Jeudi de l'Ascension*, *Mercredi des Cendres*.

Замість слова «день» в назвах свят може використовуватися слова *fête* / *свято*: *fête de la Saint-Jean*, *Fête des morts*; *Свято Благовіщення Пресвятої Богородиці*, *Свято Успіння Пресвятої Богородиці*.

В деяких випадках дана лексема супроводжується словами «пам'ять», «спомин», «собор»: *День пам'яті апостола Філіппа*, *День пам'яті святих покровителів сім'ї Петра та Февронії*, *Пам'ять преподобної Марії Єгипетської*, *Спомин Святих спасених Страстей Господа нашого Ісуса Христа*, *Собор кримських святих*.

За кількістю осіб, які вшановуються, можна поділити назви свят на одноособові: *Мученика Созонта*, *День Василя Великого*, *Saint-Nicolas*, *Sainte Jeanne d'Arc*, *Jean le Baptiste*; парні: *Святителів Петра і Павла*, *Бориса та Гліба*; колективні: *Мучеників Іллі*, *Зонтика*, *Лукіана та Валеріана*.

Отже, свято, як невід'ємна частина життя людини, – це багатогранне суспільне явище, в якому акумулюються різні сторони духовного та культурного життя народу. Номінація свят залежить від традицій та культурних особливостей країни та її народу. Багато назв українських і французьких свят збігається, але існує значана кількість свят, назви яких мають певні відмінності. Ці відмінності спричинені різними культурними особливостями обох народів, їх звичаями та традиціями святкування. Крім цього, співіснування народного та церковного календарів спричиняє появу нових, синонімічних назв свят.

Перспективою подальшого дослідження може стати виявлення

лексико-семантичних та граматичних особливостей номінації французьких свят та способи їх відтворення в українській мові.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Номинация, референция, значение / Н.Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1977. – 206 с.
2. Білецький А. О. Про мову і мовознавство: Навч. посібник / А.О. Білецький. – К. : Артєк, 1997. – 234 с.
3. Білик Б. І. Історія української та зарубіжної культури: Навч. посіб. / Б. І. Білик, Ю.А. Горбань, Я.С. Калакура. – К. : Т-во „Знання”, КОО, 2001. – 320 с.
4. Бугаева И. В. Праздники в современной России и лингвострановедческая компетенция в практике преподавания РКИ. Вопросы теории и практики преподавания иностранных языков / И. В. Бугаева. – М. : Метафора, 2005. – 220 с.
5. Голев Н. Д. О способе номинации / Н.Д. Голев. – Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1976. – 261 с.
6. Жигульский К. Праздник и культура / К. Жигульский. – М. : Прогресс, 1985. – 336 с.
7. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка / М. Фасмер. – М. : Прогресс, 1986. – 600 с.
8. PRE – CD-ROM. Le Petit Robert sur CD-ROM. – P. : Robert, 2001.